

Voorwoord

Ik ben Annemarie Latour en mijn passie voor Ierland werd geboren toen ik twintig jaar geleden voor mijn studie Engels naar het zuiden van Ierland ging. Dat was niet helemaal volgens plan. De organisatie waar ik een beursaanvraag had ingediend, besloot om mij naar Ierland te sturen in plaats van naar Engeland of Schotland, waar mijn interesse destijds lag. Bijna was ik daarom niet gegaan, maar mijn reislust bleek toch sterk te zijn. Ik besloot om de gok te wagen en boekte een enkele reis Ierland. Sindsdien zit het eiland van smaragd – *the Emerald Isle* – in mijn bloed.

In Cork, de rebelse tegenhanger van Dublin, ontdekte ik de bewegende geschiedenis van Ierland die me ontroerde. Ik bestudeerde de oude Keltische cultuur die verbazingwekkend modern bleek te zijn. Ik bezocht de prehistorische monumenten die het Ierse landschap sieren. En ik ervoer de gastvrijheid van de Ierse bevolking die al mijn verwachtingen overtrof.

En dan was er nog de ontdekking van de oude Ierse kloosterruïnes, waar kleurrijke monniken, met nog kleurrijkere levensverhalen hun heiligheid hadden beoefend. Het werd een passie van me. Daar in Ierland, op vaak verborgen en afgelegen plekken in het landschap, pionierden de mannen en vrouwen van het vroege Ierse christendom, soms onder barre omstandigheden. Ik vond hun toewijding en doorzettingsvermogen ronduit fascinerend. Het Keltisch christendom greep me en liet me niet meer los.

Een andere herinnering die mij is bijgebleven, is dat Ierland des-

tijds arm was. Wat toen nog niemand wist, was dat Ierland aan de vooravond stond van de *Celtic Tiger*, de economische groeispurt waarmee het land een enorme inhaalslag zou maken. Maar in 1993 was Ierland nog een eenvoudig eiland van rokerige turfvuuren en vochtige huizen, van kronkelige en hobbelige landweggetjes, van oude pubs en sterke verhalen, en van het slepende conflict in Noord-Ierland.

Toen ik vier jaar later terugkwam in Cork, opnieuw als student, zag ik de eerste tekenen van economische welvaart. De winkels waren goedgevuld en op zaterdag liep de gemiddelde Ier met volle boodschappentassen huiswaarts. In de loop der jaren nam deze welvaart verder toe. Toen ik aan het begin van onze huidige eeuw in Ierland ging werken als cultureel reisleder, zag ik kleurrijke, gemoderniseerde huizen strak in de verf staan, grote auto's op door de EU gesponsorde snelwegen, hippe loungebars in de oude stadscentra en zelfs, boven alle verwachtingen, een toeristisch Belfast. Ierland was in een rap tempo veranderd en behoorde tot de meest welvarende economieën van Europa. Het was nog steeds Ierland, maar dan anders.

Maar wat niet veranderde, was de Ierse *gift of the gab* – de welbespraaktheid en gevatheid die doorklinkt in Ierse gesprekken en verhalen, vaak met een melancholische ondertoon. Want als er één volk een meeslepend verhaal kan vertellen, dan zijn het de Ieren. De vertelkunst zit in het Ierse DNA en gaat terug tot de Keltische barden en druïden, of misschien nog wel verder in de Ierse geschiedenis met haar fantastische mythen en legenden.

Deze oude verhalen, in het bijzonder die over de Ierse heiligen in hun Keltisch-christelijke setting, zijn het waard om opnieuw verteld te worden. De fascinerende plaatsen waar deze mannen en vrouwen leefden, zijn het waard om bezocht te worden. En dat is precies wat we in dit boek doen. De hoofdstukken zijn als een reis door Ierland, langs plaatsen met een verhaal, een avontuur, een

droom. Onderweg komen we Ieren van allerlei pluimage tegen: helden, heiligen en geleerden, maar ook dieven en schurken en zelfs elfen, kabouters en sprookjesfiguren. Zij brengen de oude mystieke plaatsen tot leven, en wij verbinden hun verhaal met moderne vormen van cultuur – van film, muziek en games tot aan architectuur en kunst. De route ligt niet vast, want het Keltisch christendom leeft, beweegt en vloeit samen in steeds nieuwe vormen die tot de verbeelding spreken. Zo kunnen ook de hoofdstukken in dit boek ieder als apart verhaal worden gelezen, in iedere mogelijk volgorde. Veel leesplezier!

Annemarie Latour studeerde Engelse taal- en letterkunde in Nederland en Ierse folklore in Ierland. Zij heeft een eigen tekst- en vertaalbureau, Wise Oak, en publiceert artikelen over kunst, cultuur en samenleving in onder meer Het Financieele Dagblad en NRC. (www.wiseoak.nl)

++++

Ik ben Frank G. Bosman en mijn passie voor Ierland begon heel lang geleden. Bijna 21 jaar geleden liep ik in mijn geboorteplaats Leidschendam (vlakbij Den Haag) de Van Leest binnen. Voor consumenten 2.0 die niet meer weten wie of wat ‘Van Leest’ is, dat is (nog steeds) een fysieke winkel waar je cassettebandjes en cd’s kunt kopen met muziek. Internet bestond amper en van zaken als *Spotify* kon ik nog zelfs niet dromen. Ik herinner me dat ik de winkel inliep met een zacht-melancholische stemming, zoals het een puber van mijn leeftijd betaamde, en tegen de man achter de toonbank zei: “Ik wil iets met harpmuziek. Het moet zielig zijn, maar niet te zielig. Het moet mysterieus en mystiek klinken, maar ik hoef geen Gregoriaans.” Gregoriaanse muziek heb ik overigens lief, maar toentertijd hoorde ik dat elke zondag in de kerk, dus daar had ik even genoeg van.

De man achter de toonbank zei: ‘Wacht even’ en viste onder de toonbank een cd vandaan. Op het hoesje stond een mooie, roodharige vrouw in een fluwelen jurk omgeven door donkerrode en bruine kleuren. “Laat maar horen,” zei ik. In die tijd kon je namelijk alleen muzieknummers ‘proefhoren’ door een koptelefoon op te zetten en te hopen dat de verkoper je lang genoeg met rust liet om tenminste één nummer helemaal uit te kunnen horen. De man achter de toonbank zette het laatste nummer van de cd op en de hemel scheurde open. En dat bedoel ik werkelijk zonder enig sarcasme of ironie. Ik luisterde naar een viool die uit het diepste van een regenachtig bos afkomstig leek. Ik luisterde naar een stem die zong van een werkelijkheid die ik wel diep van binnen had vermoed, maar waarvan ik nooit had gedacht dat deze ook echt bestond.

*When the dark wood fell before me
And all the paths were overgrown
When the priests of pride say there is no other way
I tilled the sorrows of stone.*

*Toen het donkere woud zich voor mijn ogen uitspreidde
En alle paden waren overwoekerd
Toen de trotse priesters zeiden dat er geen andere manier was
Tilde ik de steen van smarten op.*

Het is het laatste nummer op de cd *The Book of Secrets* (1997) van Loreena McKennitt, en heet *Dante's Prayer*. De cd ademt Keltische spiritualiteit uit, een unieke combinatie tussen christendom en ‘heidense’ natuurgodsdiensten. Destijds snapte ik de verwijzing naar de openingsscène van Dante’s *Goddelijke Komedie* natuurlijk niet, maar de muziek raakte mij tot in het diepst van mijn wezen. Het album van McKennitt verkocht uiteindelijk vier miljoen exemplaren wereldwijd.

Nu ben ik wijzer (hoop ik) en ouder (zeker weten), maar de muziek van deze cd brengt nog steeds dezelfde gevoelens naar boven: het gevoel van heimwee naar een wereld die je eigenlijk niet kent. Wellicht verklaart dat ook de aantrekkingskracht van de Keltische traditie in onze tijd. We hebben heimwee naar een verloren gegaan verleden. Helaas bleek tijdens onze studies voor dit boek dat wat wij 'Keltisch christendom' of 'Keltische spiritualiteit' noemen, meer een product van ons moderne verlangen is naar een *Paradise Lost*, dan een eeuwenoude historische traditie. Maar daarover meer in onze inleiding. Net zoals velen was ik in ieder geval gegrepen door alles wat met deze spiritualiteit wordt geassocieerd, en de liefde bleek een blijvende te zijn.

Ik leerde Annemarie Latour kennen toen wij samen werkten op een kantoor in Den Bosch. Inmiddels werken we daar geen van beiden meer, maar toen al spraken we samen gekscherend over een boek dat wij moesten schrijven over de Ierse mystiek en spiritualiteit. We deden er niets mee, behalve er veel over fantaseren, zoals het met zovele boekprojecten gaat. Gelukkig zijn we elkaar nooit uit het oog verloren en enkele jaren later besloten we onze gezamenlijke droom gewoon uit te voeren: een boek schrijven over Keltisch-christelijke spiritualiteit. Kritisch en met liefde tegelijk. Ik wens iedereen veel leesplezier, of het nu gaat om een eerste kennismaking of om het weerzien van een oude geliefde.

Frank G. Bosman is cultuurtheoloog en is werkzaam voor de School of Catholic Theology aan Tilburg University. Hij is regelmatig te zien in de publieke media en werd in 2011 uitgeroepen tot 'meest spraakmakende theoloog' van Nederland (www.frankgbosman.nl).

De kracht van het Keltisch christendom

Het Keltisch christendom heeft een grote aantrekkingskracht op mensen. Die eigenwijze christenen op een eiland in de westelijke hoek van Europa spreken tot de verbeelding. Als je je ogen dichtdoet, zie je het voor je. Monniken die met gespreide armen psalmen reciteren in de branding van de Atlantische oceaan. Wijze mystici in gesprek met vogels en vossen. Kloosterdorpen waar gewijden en ongewijden, mannen en vrouwen, zich bezig houden met oude geschriften, die prachtige kunstvoorwerpen maken en theologie beoefenen. Kerken die niet van steen zijn gemaakt om de eeuwigheid te trotseren, maar van hout, twijgen en leem, zo breekbaar en vergankelijk als het gras. Pelgrims bezoeken kluzenaars en monniken in mystieke plaatsen ver van de bewoonde wereld. En barden vertellen legenden van lang geleden, waarin net zo gemakkelijk plek is voor feitelijke historie als voor magische heldendaden.

De belangstelling voor het Keltische erfgoed is de laatste decennia ongekend. Muzikanten als Enya, Clannad, Loreena McKennitt en Iona produceren al sinds de jaren negentig een continue stroom van mystiek-Keltische muziek, die nog steeds gretig aftrek vindt bij de consument. De grootste hausse aan Keltische muziek ligt misschien achter ons, maar zoek op internet maar eens naar 'Keltisch' en er is geen andere conclusie mogelijk dan dat de Kelten nog steeds veel mensen aanspreken. De stapel bijbehorende literatuur, van wetenschappelijk via pseudowetenschappelijk tot fictie, is te groot om in

één mensenleven te lezen. En dan hebben we het alleen nog maar over de Nederlandse markt. Ook op religieus gebied is er een diversiteit aan Keltische zegeningen, gebeden en gezangen die worden gebruikt in allerlei liturgische*¹ contexten, zowel binnen als buiten de grenzen van het traditionele christendom.

Ook het Keltisch christendom kan zich in een warme belangstelling verheugen, zeker bij mensen die verder niet veel (meer) hebben met het traditionele christendom zoals dat in de kerken van het Westen wordt beleden. Zoekende spirituelen, zinzoekers, en al die andere groepen in onze samenleving die steeds weer bewijzen dat religie nooit zal verdwijnen, vinden in het Keltisch christendom een thuis. Ze voelen zich welkom in een spiritualiteit die ferm geworteld is in tijd en plaats, dicht bij de natuur, vol mystiek, dynamiek, verbeeldingskracht en eigenheid. Maar wie waren die Kelten waarop deze spiritualiteit is geworteld? En in welke zin hebben zij te maken met Ierland?

Historie en de term ‘Keltisch’

Het verhaal van de Kelten begint niet in Ierland, Schotland of een andere plaats in West-Europa waar dolmens* en steencirkels* doen denken aan druïden en magische bronnen. Voor de oorsprong van de Keltische volkeren – want het was niet één homogene groep – reizen we naar Centraal Europa, naar de wijde regio rondom Zuid-Duitsland, Noordoost-Oostenrijk en West-Tsjechië. Hier komt vanaf 1000 voor Christus een groep volkeren in beeld die het land bewerkt en bijzonder bedreven is in oorlogsvoering. Ze spreken een geheel eigen taal, ze hebben een eigen mythologie en maken de meest prachtige sier- en gebruiksvoorwerpen. De Grieken noemen hen de *Keltoi* en de Romeinen de *Celtae*, *Galli*, *Galatae* of *Scotti*, al naar gelang de regio waar zij later neerstrijken.

1 Woorden met een * worden uitgelegd in de verklarende woordenlijst op pag. 168

De Keltische cultuur vervult de Romeinen met zowel bewondering als afschuw. De Kelten worden door hen getypeerd als een trots, emotioneel, opschepperig, vechtlustig en gastvrij volk dat houdt van sterke verhalen, strijd en feest. Zij aanbidden een veelheid aan goden (net zoals de Romeinen) en delen het jaar in door middel van vier grote Keltische feestdagen die te maken hebben met de stand van de zon: *Samhain* (nieuwjaarsfeest op 1 november), *Imbolc* (lentefeest op 1 februari), *Beltane* (vruchtbaarheidsfeest op 1 mei) en *Lughnasa* (oogstfeest op 1 augustus).

In de ogen van de klassieke Griekse en Romeinse schrijvers zijn de Keltische 'barbaren' ruw en onontwikkeld, zonder klassieke beschaving en verfijning. Maar met onze huidige archeologische en historische kennis blijkt deze Romeinse visie te kort door de bocht. Want waar bij de Grieken en Romeinen de nadruk lag op onderwijs via het schrift, werd de Keltische cultuur en wijsheid vooral mondeling overgeleverd. Eeuwenoude kennis, tradities en verhalen werden via dichterlijke liederen door de Keltische barden – die binnen de clans hoog in aanzien stonden – van generatie op generatie overgeleverd. Daarnaast vinden we in de nationale musea van de oorspronkelijk Keltische landen ook een veelheid aan Keltische gebruiks- en siervoorwerpen die van een grote kunstzinnigheid en artistieke vaardigheid spreken. Louter ruwe woestelingen waren de Kelten dus zeker niet.

Maar onderscheidend waren ze wel. Ook qua uiterlijk vielen de Keltische volkeren op bij hun tijdgenoten. Vaak hadden zij kort rossig of blond haar dat naar achteren werd gedragen en in oorlogstijd met behulp van kalkwater en leem nog blonder en stugger werd gemaakt. Sommige krijgers hadden een korte baard, andere een lange hangsnor. Hun kleding bestond uit kleurrijke tunieken en broeken voor de mannen en lange jurken voor de vrouwen, waar zij mantels overheen droegen. De Kelten hielden van fraai bewerkte sieraden, zoals armbanden en torques – de typerende bronzen,

ijzeren of gouden halsringen die zij droegen. In oorlogstijd hielden zij deze torques om hun nek, maar stormden zij de vijand verder naakt tegemoet, waarbij het lichaam soms met symbolen werd beschilderd. Ze leken dus verdraaid veel op de Galliërs van de strip *Asterix en Obelix*.

Al dan niet gedwongen door de Romeinse opmars, verspreiden de Keltische volkeren en hun cultuur zich verder over Europa. Zij strijken neer in Klein-Azië (de Galaten uit de brief van Paulus), op het Iberisch schiereiland (Galicie en Baskenland), in Frankrijk (Gallië; daar hebben we *Asterix en Obelix* opnieuw) op de Britse eilanden en in Ierland. Wetenschappers die onderzoek doen naar de Keltische herkomst van de Ieren, hinken op twee gedachten. Ofwel stammen de Ieren af van Kelten die rond 500 voor Christus vanuit Centraal-Europa via de Britse eilanden en Schotland naar Ierland zijn gekomen, ofwel stammen de Ieren af van veel oudere (pre-Keltische) voorouders uit Spanje en Portugal die langs de rand van West-Europa naar het noorden zijn getrokken.

Verschillende DNA-onderzoeken in de afgelopen tien jaar wijzen uit dat het Ierse DNA sterk overeenkomt met dat van de bevolking rond de Spaanse Pyreneeën en Baskenland. Het genetisch onderzoek suggereert dat de Ierse voorouders vanuit het Iberisch schiereiland 9000 jaar geleden naar Ierland zijn gekomen. Hun nazaten lieten indrukwekkende monumenten achter in het Ierse landschap, zoals grafheuvels*, steencirkels* en dolmens*. Deze bouwwerken verwijzen naar een cultuur waarin de stand van de zon, maan en sterren werd geobserveerd, berekend en toegepast. De precieze geschiedenis van deze oeroude volkeren, die mythologische namen dragen als de *Fir Bolg*, de *Tuatha Dé Danann* en de *Milesians* blijft echter verborgen in de nevels van het verleden. Van een Centraal-Europees 'Keltisch' DNA is echter veel minder sprake, wat het Keltische verleden van Ierland in een ander licht stelt. Waarschijnlijk zijn de Ierse voorouders nooit 'weggevaagd' door een Keltische invasie,

maar is de Keltische taal en cultuur op een andere manier in Ierland terecht gekomen, bijvoorbeeld door handelscontacten.

Wie de 'ware' Ierse voorouders ook mogen zijn, het eiland ontwikkelt vanaf 500-400 voor Christus een taal en cultuur die als Keltisch getypeerd wordt. Ierland is in deze periode verdeeld onder rivaliserende clans, die ieder een eigen koning kiezen uit hun dapperste strijders. De Hoge Koning van het hele eiland, de *High King*, zetelt in Tara, een heuvelfort ten noordwesten van Dublin. Hij regeert in een wereld vol politieke allianties die links en rechts worden gesloten om de macht te houden en te vergroten. En ging dat niet goedschiks, dan maar kwaadschiks. Oorlog en strijd waren een volkomen geaccepteerd onderdeel van het bestaan.

Bovenaan in de rangorde van de clan stond de koning of koningin, gevolgd door de krijgers en hun families die de clan moesten beschermen en als beloning land en vee kregen. Het aantal stuks vee gaf aan hoe rijk je was en hoeveel prestige je had. Geen wonder dat de heldenverhalen uit deze tijd gaan over knappe staaltjes veeroof. De grootste sociale klasse bestond uit veeboeren en herders. Sommigen van hen waren vrij, terwijl anderen tot slaaf waren gemaakt in de strijd of – zoals in het geval van Sint Patrick (zie hoofdstuk 7) – waren gekidnapt en als slaaf verkocht aan landbezitters. Naast deze sociale klassen bestond nog een bijzondere groep die in hoog aanzien stond. Dit waren de druïden, de zieners, de barden en de meester-edelsmeden. Hun bijdragen werden van vitaal belang geacht voor het voortbestaan en prestige van de clan, en dus hadden zij een hoge sociale positie in de Keltische maatschappij.

In Ierland, net zoals in andere gebieden in West-Europa waar de Romeinen niet of moeilijk kunnen komen, bleven de Kelten lange tijd een zelfstandig volk met een eigen identiteit. Hier in de *Celtic Fringe* of 'Keltische Zoom' (van Spaans Galicië en Baskenland via Bretagne naar Cornwall, Wales, the Isle of Man, Schotland en Ierland) kon de Keltische cultuur eeuwenlang ongestoord gedijen,